

Wojciech Bołoz

Początki bioetyki jako samodzielnej dyscypliny naukowej

Studia Theologica Varsaviensia 34/2, 247-254

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH BOŁOZ CSsR

POCZĄTKI BIOETYKI JAKO SAMODZIELNEJ DYSCYPLINY NAUKOWEJ

Treść: Wstęp; I. Tło historyczne powstania bioetyki; II. Prehistoria bioetyki; III. Powstanie słowa „bioetyka”; IV. Podstawowe sposoby rozumienia bioetyki; V. Kryteria bioetyczne; VI. Bioetyka w Polsce.

WSTĘP

Nowa dyscyplina naukowa „bioetyka” zrodziła się w drugiej połowie XX wieku. Nie stało się to przypadkowo. Do jej powstania przyczyniły się tragiczne wydarzenia najnowszej historii, które przyniosły śmierć i cierpienie milionom niewinnych ofiar. To szczególnie, zbiorowe doświadczenie wstrząsnęło sumieniem ówczesnych ludzi i zainspirowało ich do tworzenia takich zabezpieczeń, które w przyszłości uniemożliwiłyby zaistnienie podobnej gehenny.

I. TŁO HISTORYCZNE POWSTANIA BIOETYKI

Kończący się wiek XX jest czasem ludobójstwa. Szacunkowe dane wskazują, że w skali światowej zabito w obecnym stuleciu około 167–175 mln ludzi. Znaczna część tych przestępstw przeciwko życiu ludzkiemu dokonano na kontynencie europejskim. Ludobójstwo w Europie związane było głównie z istnieniem ideologicznych państw: III Rzeszy i ZSRR. Ofiary ludobójstwa hitlerowskiego szacuje się na około 17 mln. Po otwarciu archiwów radzieckich ocenia się liczbę ofiar komunizmu na około 60 mln ludzi¹.

Hitlerowskie obozy koncentracyjne były także terenem dokonywania na więźniach w masowej skali eksperymentów pseudomedycznych. Niektóre z tych eksperymentów służyły również medycynie (np. leczenie tyfusu i ropowicy). Inne zmierzały wyłącznie do usprawnienia zabijania przy obniżonych kosztach ekonomicznych².

Hitlerowska eksterminacja narodów miała swoje uzasadnienie naukowe. W roku 1921 ukazał się w Niemczech pierwszy podręcznik genetyki człowieka. Autorzy: E. Bauer, E. Fischer i F. Len z uważali, że większość cech osobniczych człowieka uwarunkowana jest genetycznie³. Chociaż zatem nie przekreślali oni wpływu środowi-

¹ Według szacunkowych danych, okres II wojny światowej był czasem zagłady dla około 6 mln obywateli polskich: 3 mln Polaków i 3 mln Żydów. Eksterminacja Polaków dokonywana przez obydwoh okupantów była zaplanowana i koncentrowała się głównie na warstwach zdolnych do tworzenia i przekazywania kultury. Jej celem bowiem było uniezdolnienie narodu polskiego do samodzielnego istnienia. Istnieją poszlaki, że pomiędzy ośrodkami władzy III Rzeszy a ZSRR miały miejsce uzgodnienia i wymiana doświadczeń na temat planowego wyniszczania narodu polskiego. Por. A. Pawełczyńska, *Ludobójstwo w systemach totalitarnych – Europa XX wieku*, Przegląd Powszechny (1995) nr 9/889, 229.

² Por. *tamże*, 227.

³ Por. *Grundriss der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene*, München 1921.

ska, decydującą rolę w rozwoju człowieka przypisywali biologii. Konsekwencją takiego podejścia było przekonanie, że istnieją ludzie „lepsi” i „gorsi” ze względu na wyposażenie genetyczne. Do tych ostatnich zaliczono wszystkich Żydów i Cyganów. Według opinii wspomnianych genetyków, ci „gorsi” posiadali cechy zbrodnicze i byli społecznie. Odnaczali się jednak zdolnością szybkiego rozmnażania się i dlatego zmierzali do liczebnej przewagi, potencjalnie zagrażając całemu społeczeństwu. Autorzy wspomnianego podręcznika przewidywali, że w przypadku utrwalenia się tego trendu, cywilizacji europejskiej grozi zagłada. W imię jej ratowania domagali się „higieny rasowej”, oznaczającej sterylizację osobników upośledzonych i nieprzydatnych oraz dyskryminujące ich prawo małżeńskie⁴.

Poglądy uczonych genetyków spotkały się z poparciem rządzącej w tym czasie w Niemczech partii hitlerowskiej. Współpraca uczonych i narodowych socjalistów zaowocowała do 1939 roku przymusową sterylizacją 200 tys. osób upośledzonych i alkoholików. Naukowa podbudowa genetyków stała się też argumentem przemawiającym za eksterminacją Żydów. Trzeba zauważyć, że podejmowane z inicjatywy wybitnych naukowców działania spotykały się początkowo z uznaniem na arenie międzynarodowej⁵.

Nadużycia genetyki przez narodowych socjalistów uwydatnione podczas procesu w Norymberdze: eutanazja, sterylizacja, eksperymenty medyczne, stały się wielkim ostrzeżeniem przed bezkrytycznym stosowaniem w praktyce wniosków badań naukowych. Przyczyniło się także do wzrostu zainteresowania rozwijającymi się możliwościami medycyny oraz uświadomiło konieczność dokonania regulacji etycznych i prawnych.

II. PREHISTORIA BIOETYKI

Już św. Tomasz z Akwinu podejmował w *Summie Teologicznej*, w ramach rozważań o cnocie sprawiedliwości, różne kwestie dotyczące ciała. Należą do nich takie zagadnienia, jak ocena moralna zabójstwa, samobójstwa i kary śmierci, godziwość okaleczenia, biczowania i uwięzienia (por. II-II, qq. 64nn.). Również w czasie odrodzenia tomistycznego, w wiekach XVI-XVII, te same kwestie były podejmowane przez tak powszechnie znanych autorów jak Soto, Banez, Molinai inni.

Książka jezuita J. A z o r a „*Institutiones Morales*” (1600) uważana jest za pierwszy podręcznik kazuistycznej teologii moralnej. Obecna w niej problematyka życia cielesnego podejmowana była w ramach piątego przykazania Dekalogu. Natomiast restytucja związana z wykroczeniami przeciwko piątemu przykazaniu, omówiona została w rozważaniach nad przykazaniem siódmym.⁶

Szereg zagadnień szczegółowych dotyczących ochrony życia i zdrowia podejmuje św. Alfons w znanym podręczniku teologii moralnej. Autor ten podnosi takie kwestie, jak kary kościelne, w które wpadają zabójcy oraz zlecający zabójstwo i organizatorzy corridy; godziwość samobójstwa podejmowanego dla uniknięcia gorszej śmierci, godziwość podpalenia okrętu, aby nie wpaść w ręce wroga, niedopuszczalność kastracji chłopców dla zachowania ich wysokiego głosu, ocena moralna zabójstwa agresora oraz niegodziwość aborcji bezpośredniej i pośredniej⁷. Problematyka bioetyczna była także podejmowana w podręcznikach medycyny pastoralnej.

⁴ Por. B. Müller-Hill, *Genetyka a masowe morderstwa Żydów i innych*, Przegląd Powszechny (1995) nr 9/889, 234n.

⁵ Por. W. W. P e t r, *Germany's Sterilization Program*, American Journal of Public Health (1934) nr 24, 187-191.

⁶ Por. M. V i d a l, *Manuale di etica teologica*. 2.1. *Morale della persona e bioetica teologica*, Assisi 1995, 308nn.

⁷ Por. Alfons L i g u o r i, *Theologia Moralis*, t. 1, Roma 1905. Liber tertius. *De praeceptis Decalogi et Ecclesiae*, nr 363-408.

Szukając początków bioetyki, trzeba jednak wskazać na sytuację kulturalną i naukową lat 50. Po okresie II wojny światowej zaczynają szybko rozwijać się nauki medyczne i biologiczne. Nauka powoli zaczyna być traktowana, jako jedyne kryterium sumienia i poznania. Równocześnie pojawiają się nowe techniki medyczne umożliwiające sztuczną inseminację. Rodzi się problem eutanazji i sterylizacji. W roku 1952 pojawiły się pierwsze chemiczne środki antykoncepcyjne, a w roku 1959 urodziło się pierwsze dziecko poczęte przy pomocy sztucznej inseminacji. Wszystko to zajmowało katolickich teologów i moralistów. Wielki wkład w rozwój problematyki bioetycznej wniósł papież Pius XII, który wielokrotnie zabierał głos w sprawach etyki medycznej. Dziś nie ulega wątpliwości, że wypowiedzi Piusa XII dotyczące zagadnień etyki lekarskiej i podręczniki katolickiej teologii moralnej były w latach sześćdziesiątych podstawowym źródłem bioetycznym zarówno w Europie jak i w USA.⁸

III. POWSTANIE SŁOWA „BIOETYKA”

Trzeba zauważyć, że problematyka poruszana dzisiaj przez bioetykę (eksperymenty medyczne, aborcja, eutanazja, przeszczepy, skażenie środowiska) były już wcześniej omawiane przez etykę, deontologię medyczną i teologię moralną. Trudno jednak początki bioetyki wiązać z podejmowaniem tych problemów. Historia tej dyscypliny rozpoczyna się wraz z propozycją onkologa pracującego w University of Wisconsin, w Madison, Van Rensselaera P o t t e r a, aby przyjąć do słownika etyki nowy termin „bioetyka” i utworzyć nową dyscyplinę naukową o tej samej nazwie. Propozycja ta pojawiła się po raz pierwszy w roku 1970, w jego artykule zatytułowanym „*Bioethics: The Science of Survival*”, zamieszczonym w czasopiśmie *Perspectives in Biology and Medicine* 14 (1970) 120–135.⁹

W roku następnym, 1991, autor ten opublikował książkę zatytułowaną: *Bioethics: Bridge to the Future*, Englewood Cliffs 1971. Napisał w niej, że mostem wiodącym ludzkość ku przyszłości jest nowa dyscyplina naukowa, która łączy znajomość biologii z wiedzą dotyczącą wartości ludzkich. Nazwa owej dyscypliny „bioetyka” odzwierciedla to połączenie dwu dziedzin wiedzy.¹⁰

Ponieważ słowo „bioetyka” pojawiło się równocześnie w Instytucie Kennedy’ego przy Georgetown University założonym przez holenderskiego ginekologa Andre H e l l e g e r s a, zaistniał problem, kto pierwszy sformułował to określenie i komu należy przypisać jego autorstwo. R. P o t t e r twierdzi, że zagadnieniami nowej dyscypliny naukowej zajmował się już od roku 1962, a w roku 1970 użył dwukrotnie określenia „bioetyka” w swoich publikacjach. Jego zdaniem, Andre H e l l e g e r s mógł poznać to określenie i problematykę z nim związaną z jego artykułów, ale mógł też sam na nie wpaść. Badacz tego problemu W. R e i c h uważa, że ojcostwo terminu „bioetyka” należy przypisać P o t t e r o w i¹¹.

⁸ Por. G. R u s s o, *Storia della Bioetica dalle origini*, w: *Storia della Bioetica. Le origini, il significato, le istituzioni*, red. G. R u s s o, Roma 1955, 16n.

⁹ Por. *tamże*, 135.

¹⁰ „*Bioethics is advanced as a new discipline that combines biological knowledge with a knowledge of human value systems (...). I chose bio – to represent biological knowledge, the science of living systems; and I chose – ethics to represent knowledge of human value systems*”. V.R. P o t t e r, *Bioethics: Bridge to the Future*, Englewood Cliffs 1971, 2.

¹¹ Por. W.T. R e i c h, *Il Termine „Bioetica”*. *Nascita, Provenienza, Forza*, w: *Storia della Bioetica*, dz. cyt., 176.

IV. PODSTAWOWE SPOSOBY ROZUMIENIA BIOETYKI

Pierwsze ujęcie bioetyki pojawiło się w specyficznym kontekście ekologicznym, jako wiedza przetrwania (*science of survival*). Twórca określenia „bioetyka”, P o t t e r twierdzi, że bardziej niż ktokolwiek wpłynął na niego urodzony w roku 1905 C.H. W a d d i n g t o n, profesor genetyki zwierzęcej, który był bioetykiem już wtedy, gdy określenie to jeszcze nie istniało. Dostrzegał on bowiem i rozumiał potrzebę tworzenia mądrości opartej na biologii. Poza prof. W a d d i n g t o n e m wpływ na P o t t e r a wywarli: Margaret M e a d i T. D o b z a h a n s k y¹².

Theodosius D o b z a h a n s k y był profesorem zoologii na Uniwersytecie Columbia. W roku 1958 wypracował on trzy ważne idee, które zainspirowały P o t t e r a do nowych przemyśleń: 1) Żadne prawo biologiczne nie zapewnia gatunkowi ludzkiemu rozwoju ani nawet przetrwania; 2) Wyłącznie gatunek ludzki ma świadomość własnej ewolucji w przeszłości i zapewniania jej dalszego rozwoju; 3) Obowiązkiem nauki jest odnalezienie i wyodrębnienie tych programów rozwoju, których natura nie dostarczyła. Dwie pierwsze idee D o b z a h a n s k y e g o ukazują określony idykatyw, czyli to, co istnieje. Natomiast trzecia zasada mówi o tym, co być powinno. Ta ostatnia przesłanka była prawdopodobnie dla P o t t e r a punktem wyjścia, kiedy twierdził, że znajomość kryzysu ekologicznego powinna być wykorzystana w tym celu, aby nie dopuścić do całkowitego załamania się ziemskiego ekosystemu. I to właśnie powinno być zadaniem bioetyki. O ile bowiem poszczególne osobniki ludzkie mają instynkt przetrwania, suma tego instynktu nie gwarantuje przetrwania rasy ludzkiej. Dlatego ludzie powinni rozwinąć wiedzę przetrwania.¹³

Uprawiana dziś bioetyka zajmuje się bardziej terapią, niż profilaktyką. Tymczasem P o t t e r chciał stworzyć etykę środowiskową, która przyczyniłaby się do zapobiegania chorobom. Bioetyka bowiem, według niego, jest wiedzą dotyczącą globalnego przetrwania i jako taka powinna się zajmować rozwiązywaniem problemów biologicznych.¹⁴

Koncepcja bioetyki P o t t e r a ma charakter środowiskowy i ekologiczny, podczas gdy koncepcja H e l l e g e r s a aplikowała ten termin do etyki medycznej i badań biomedycznych¹⁵. H e l l e g e r s dostrzegał konieczność bioetyki ze względu na konieczność respektowania i ochrony praw pacjentów. Te dwa podstawowe sposoby rozumienia bioetyki związane są z określonymi instytucjami. Pierwszą z nich jest *Institute of Society, Ethics and The Life Sciences* w Hastings położonym w stanie Nowy Jork, znany jako *Hastings Center*; drugą *Kennedy Insitute* przy jezuickim uniwersytecie w Georgetown.

1. Hastings Center

Uniwersytety amerykańskie przed rokiem 1967 nie podejmowały systematycznej refleksji na zagadnieniami etyki medycznej. Problematyka ta była jednak znana uczelniom katolickim, w tym papieskim uniwersytetom rzymskim, jako tzw. medycyna pastoralna. W roku 1967, stanowy uniwersytet w Pensylwanii, otwarł, jako jeden z pierwszych w USA, Wydział Nauk Humanistycznych, przeznaczony dla studentów medycyny. Zagadnienie ludzkich wartości w medycynie zaczęło także interesować w owym czasie niektórych polityków waszyngtońskich. W tym samym roku (1967) utworzono w USA Narodowy Instytut Zdrowia (*National Institute of Health*), podejmujący kwestie dotyczące zdrowia społecznego. W takim to kontekście społecz-

¹² Por. G. R u s s o - V. R. P o t t e r, *L'idea originaria di Bioetica*, art. cyt., 146.

¹³ Por. G. R u s s o, *Storia della Bioetica dalle origini*, art. cyt., 26n.

¹⁴ Por. W. T. R e i c h, *Il Termine .bioetica. Nascita. Provenienza. Forza*, w: *Storia della Bioetica*, dz. cyt., 188-192.

¹⁵ Por. *tamże*, 158-160.

nym i naukowym został założony w roku 1969 instytut badawczy znany w świecie pod nazwą *Hastings Center*, w którym ludzie zainteresowani etyką ogólną mogli spotkać się z ekspertami w dziedzinie medycyny, aby podejmować w dyskusjach zagadnienia humanistyczne w naukach medycznych¹⁶. To centrum badawcze rozpoczęło wydawać od czerwca 1971 roku pismo zatytułowane „*Hastings Center Report*”, które odegrało ogromną rolę w powstaniu bioetyki, ponieważ było cytowane w mass mediach a także służyło jako materiał dla wykładowców bioetyki. O rozwoju tego ośrodka bioetycznego świadczy fakt, że na początku współpracowało z nim zaledwie kilku uczonych, w roku 1973 było ich już 300. Dziś natomiast ośrodek ten liczy około 15 tysięcy członków, z których około 1500 jest wykładowcami wyższych uczelni. Twórcami *Hastings Center* byli: Daniel Callahan, filozof wychowania i psychiatra, dr Gyllin.¹⁷

Statut Instytutu w *Hastings* stawiał przed nim trzy cele:

- 1) obserwować i badać pod względem etycznym, prawnym i społecznym najważniejsze problemy wyrastające z rozwoju medycyny i biologii;
- 2) stymulować i pomagać wyższym uczelniom w tworzeniu programów nauczania etyki i nauki życia;
- 3) dostarczać na życzenie informacji instytucjom publicznym, prawnym i politycznym.¹⁸

Kadra nauczająca w *Hastings Center* początkowo liczyła 22 osoby i była podzielona na zespoły.

Chociaż Instytut zajmował się wieloma innymi zagadnieniami (np. polityka sanitarna, medycyna pracy, etyka zawodowa, międzynarodowa polityka w zakresie zdrowia), w centrum zainteresowania była bioetyka i na tym polu dokonane zostały największe osiągnięcia. Centrum dostarczyło podstawowych kryteriów pozwalających stwierdzić fakt śmierci. Chociaż Instytut nie prowadził działalności akademickiej, to jednak podejmowane były różne formy dydaktyki. Najbardziej znaną formą był program dla prowadzących badania i uczonych z wyższymi stopniami uniwersyteckimi trwający od 2–6 tygodni, wprowadzający w problematykę bioetyczną poprzez uczestnictwo w działalności Instytutu.

2. Kennedy Institute

Miejscem powstania bioetyki jako dyscypliny naukowej jest inna placówka – *The Joseph and Rose Kennedy Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics*. Jego twórcą był A. Hellegers, katolik holenderskiego pochodzenia, fizjolog i embriolog (1926–1979). Będąc wykładowcą w John Hopkins University w Baltimore został mianowany członkiem powołanej przez Jana XXIII (1963) a rozszerzonej przez Pawła VI Papieskiej Komisji do Spraw Rodziny, Zaludnienia i Rozrodczości. W roku 1967 przeniósł się do prowadzonego przez Jezuitów Uniwersytetu w Georgetown, w którym istniał od 1962 roku *Center for Population Research* – placówka naukowa badająca problemy demograficzne. Hellegers rozumiał potrzebę interdyscyplinarnych badań w zakresie biologii i medycyny, aby zgodnie z ideą Pottera przerzucić most pomiędzy biologią a naukami humanistycznymi. W tym celu przy pomocy rodziny Kennedy założył w roku 1971 *The Joseph and Rose Kennedy Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics*. Celem utworzonej placówki znanej na całym świecie pod skróconą nazwą *Kennedy Institute* była dydaktyka i praca badawcza oraz usługi na rzecz instytucji publicznych w zakresie trzech kręgów zagadnień: zaludnienia, bioetyki oraz reprodukcji ludzkiej. Równoległe do tych trzech zagadnień *Kennedy Institute* miał trzy wydzielone części organizacyjne: centrum

¹⁶ Por. G. Russo, *Storia della Bioetica dalle origini*, 30.

¹⁷ Por. tamże, 31.

¹⁸ Por. *The Hastings Center. Recent Activities*, Hastings on Hudson (NY) 1974, 3.

¹⁹ Por. Russo, *Storia della bioetica dalle origini*, 36n.

bioetyczne, centrum badań demograficznych i laboratoria badań nad biologią reproduktywną¹⁹. *Kennedy Institute od samego początku miał akademicki charakter i przyciągał do współpracy tak wybitnych uczonych jak H ä r i n g, M e C C o r m i c k, C u r r a n, H a w e r n a s i J ó z e f F u c h s.*

W. R e i c h badacz zajmujący się pochodzeniem i rozwojem określenia „bioetyka” i dyscypliny naukowej tak nazwanej uważa, że choć słowo to pochodzi od wspomnianego wyżej założyciela *Hastings Institute* – P o t t e r a, to jednak nadanie bioetyce rangi naukowej dokonało się w Kennedy Institute. Jego zdaniem, istnieją też znaczne różnice w pojmowaniu bioetyki. O ile P o t t e r podkreślał znaczenie globalne bioetyki jako nauki o przetrwaniu gatunku, to H e l l e g e r s i jego szkoła podkreślała problematykę wpływu skutków nowych technologii biologicznych i medycznych na społeczeństwo.

Centrum bioetyczne Instytutu było związane z Wydziałem Filozoficznym i Medycznym Uniwersytetu. Warto zauważyć, że w ramach Wydziału Filozoficznego nadawano studentom stopnie naukowe z bioetyki (master i doktor). Instytut liczył około 30 pracowników naukowych. Zaliczał się do nich także W. T. R e i c h, wydawca *Encyclopedia of Bioethics* (1978), pierwszego encyklopedycznego dzieła w tej dziedzinie. Instytut publikuje także roczniki *Bibliography of Bioethics*, zawierające wydawnictwa w zakresie tej dziedziny. Obecnym dyrektorem *Kennedy Institute* jest dr V e a t c h należący do pierwszych jego studentów. Instytut stara się stworzyć płaszczyznę dialogu między przedstawicielami różnych wyznań chrześcijańskich a także między etyką chrześcijańską i świecką. Jan Paweł II mógł zatem napisać w Encyklice *Evangelium Vitae*, że obecnie „zjawiskiem szczególnie ważnym jest ożywienie refleksji etycznej wokół życia: powstanie i coraz szerszy rozwój bioetyki sprzyja refleksji i dialogowi – między wierzącymi i niewierzącymi, a także między wyznawcami różnych religii – podstawowych problemach etycznych związanych z ludzkim życiem” (nr 27).

V. KRYTERIA BIOETYCZNE

Bioetyka jest częścią etyki ogólnej w odniesieniu do ludzkiego życia i zdrowia, w wymiarze indywidualnym i społecznym. Dlatego kryteria bioetyki zależą zawsze od filozoficznych i antropologicznych założeń danego systemu etycznego.

Podstawowym kryterium bioetyki jest osoba: jej godność i dobro. Kryterium to w interpretacji wybitnego moralisty katolickiego Bernarda H ä r i n g a stanowi „zasada całości, jednakże nie całości samych tylko organicznych lub psychicznych funkcji, ale takie ujęcie całości, które usiłuje ogarnąć całkowity sens życia ludzkiego i całość powołania osoby ludzkiej. Ostatecznie obowiązująca pełni sensu życia ludzkiego jako odpowiedź na powołanie ziemskie i wieczne”²⁰.

W świecie anglosaskim obecna jest tendencja świecka, aby jako podstawowe kryterium bioetyczne przyjmone były następujące zasady: autonomia, nie szkodenie pacjentowi, dbanie o jego dobro i sprawiedliwość. Wydaje się, że niektóre z czterech zasad są bardzo do siebie podobne a nawet wzajemnie się powtarzają. Dbanie o dobro pacjenta wyklucza przecież szkodliwe działania wobec niego, a to oznacza sprawiedliwość. Dlatego wymienione cztery zasady można sprowadzić do dwóch podstawowych: autonomii i sprawiedliwości.²¹

Najważniejszą zasadą dla bioetyki, w jej świeckim ujęciu, wydaje się być autonomia. Dzieje się tak dlatego, ponieważ autonomia gwarantuje każdemu wolność i z tej racji uważana jest za główną i najważniejszą wartość społeczeństwa liberalnego. Z tego też

²⁰ B. H ä r i n g, *W służbie człowieka. Teologia moralna a etyczne problemy medycyny*, Warszawa 1975, 62.

²¹ Por. S. Leone – S. Privitera, *Bioetica*, w: *Dizionario di bioetica*, red. S. Leone, S. Privitera, Acireali–Bologna 1994, 92.

powodu stanowi centralne kryterium we wszelkich dyskusjach dotyczących problematyki bioetycznej.²²

VI. DEFINICJA BIOETYKI

Współcześnie istnieje wiele określeń bioetyki. Wszystkie ukazują tę dyscyplinę jako naukę normatywną. Różnią się natomiast ze względu na zakres problematyki, która powinna być podejmowana przez bioetykę. W definicjach bioetyki odbija się podwójna koncepcja rozumienia tej dyscypliny naukowej bądź jako etyki medycznej, bądź też jako etyki wiedzy o życiu i troski o zdrowie. To ostatnie ujęcie bioetyki przybliża ją do etyki ekologicznej.

Rozwiniętą definicję bioetyki w jej węższym ujęciu podaje wybitny polski bioetyk Tadeusz Ślipko. Określa on tę dyscyplinę jako „dział filozoficznej etyki szczegółowej, która ma ustalić oceny i normy (reguły) moralne ważne w dziedzinie działań (aktów ludzkich) polegających na ingerencji w granicznych sytuacjach związanych z zapoczątkowaniem życia, jego trwaniem i śmiercią”²³. Podobnie ujmuje bioetykę jeden z pierwszych przedstawicieli tej nauki we Włoszech, E. S g r e c c i a. Bioetyka według niego, to „część filozofii moralnej, która rozważa godziwość lub niegodziwość interwencji w życie ludzkie, szczególnie tych, które są związane z praktyką i rozwojem nauk medycznych i biologicznych”²⁴.

Natomiast definicja podana przez wydawaną na KULu Encyklopedię Katolicką nie podaje wyraźnie zakresu problematyki tej dyscypliny. Bioetyka została tam określana jako „wiedza normatywna obejmująca problematykę moralną, wynikającą ze struktur związanych z rozwojem nauk biomedycznych”. W świetle tak sformułowanego określenia bioetyka może być rozumiana zarówno jako etyka medyczna lub też jako etyka ekologiczna.²⁵

Jednoznacznie szerokie ujęcie bioetyki zawiera definicja podana przez jednego z twórców tej dyscypliny, H. P o t t e r a. Bioetyka według niego, to „systematyczne studium zachowania ludzkiego w dziedzinie nauk dotyczących życia i zdrowia, w świetle wartości i źródeł moralnych”²⁶. Tak rozumiana bioetyka posiada cechy nauki opisowej („studium zachowania ludzkiego”), chociaż nie wyklucza jej charakteru normatywnego („w świetle wartości i źródeł moralnych”).

Przytoczone definicje implikują zróżnicowany zakres problematyki bioetycznej. W przypadku zawężenia tej dyscypliny do etyki medycznej, zagadnienia podejmowane przez bioetykę będą dotyczyły, jak to ujmuje T. Ślipko „granicznych sytuacji związanych z zapoczątkowaniem życia, jego trwaniem i śmiercią”. Gdy natomiast bioetyka zostanie potraktowana bardziej generalnie, jako etyka wiedzy dotyczącej życia i zdrowia, wtedy musi ona również uwzględnić takie zagadnienia jak genetyka, polepszenie zdrowia publicznego, ochrona środowiska, problemy demograficzne i inne.

²² Por. M. C h a r l e s w o r t h, *Bioethics in a Liberal Society*, Cambridge 1993, 6; 10n.

²³ T. Ślipko, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Kraków 1994², 16.

²⁴ E. S g r e c c i a, *Manuale di bioetica. I. Fondamenti ed erica biomedica*, Milano 1988, 49.

²⁵ L. K o s t r o, *Bioetyka*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, 568.

²⁶ W. T. R e i c h, *Introduction*, w: *Encyclopedia of Bioethics*, dz. cyt., XIX.

²⁷ Por. S. O l e j n i k, *Przeszczepianie narządów ludzkich w świetle refleksji teologicznomoralnej*, *Studia Theologica Varsaviensia* 10 (1972) nr 1, 117–123; t e n ż e, *Etyka lekarska*, Katowice 1994.

VII. BIOETYKA W POLSCE

Mówiąc o początkach bioetyki trudno nie wspomnieć pionierów tej dyscypliny naukowej w Polsce. Na uwagę zasługują z tego powodu dwaj wybitni profesorowie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie: ks. prof. Stanisław Olejnik, który pierwszy podejmował nowe zagadnienia związane z naukowymi możliwościami medycyny²⁷ i ks. prof. Tadeusz Ślipko²⁸. Do pierwszych autorów podejmujących w naszym kraju problematykę bioetyczną należy także zaliczyć S. Kornasa²⁹. Godne odnotowania w dziedzinie bioetyki rozumianej jako etyka lekarska, bądź też szerzej, jako nauka o życiu i zdrowiu, są także wysiłki lekarzy polskich. W tym kontekście wymienić należy takie osoby jak J. Bogusz³⁰, T. Kielanowski³¹, K. Osińska³², J. Aleksandrowicz³³.

Wojciech Bołoz CSsR – ks. dr hab., prof. i prorektor ATK, Instytut Studiów nad Rodziną ATK w Łomiankach.

²⁸ Por. T. Ślipko, *Etyka a transplantacja serca*, Studia Philosophiae Christianae 11 (1975) nr 1, 143–188; tenże, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, Warszawa 1988.

²⁹ Por. S. Kornas, *Współczesne eksperymenty medyczne w ocenie etyki katolickiej*, Częstochowa 1986.

³⁰ Por. J. Bogusz, *Lekarz i jego chorzy*, Kraków 1979.

³¹ Por. *Etyka i deontologia lekarska*, red. T. Kielanowski, Warszawa 1982.

³² Por. *Refleksje nad etyką lekarską*, red. K. Osińska, Warszawa 1992.

³³ Por. J. Aleksandrowicz – H. Duda, *U progu medycyny jutra*, Radom 1991².